

Zebiniso Xudayberdiyeva

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Kutubxona-axborot faoliyati" kafedrasi o'qituvchisi
E-mail: xudayberdiyevazebiniso2@gmail.com*

Soatmurod Xushboqov

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Kutubxona-axborot faoliyati" ta'lim yo'nalishi talabasi
E-mail: soatmurodxushboqov3@gmail.com*

**OILALARDA KITOBXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA MAKTAB
VA MAHALLA KUTUBXONALARI HAMKORLIGI**

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada oilalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda maktab va mahalla kutubxonalarining hamkorligi, ularning yoshlar tarbiyasidagi o'rni hamda mutolaa jarayonini tashkil etish masalalari yoritilgan. Shuningdek, oilaviy mutolaani rivojlantirishning samarali usullari, pedagogik va psixologik suhbatlar, so'rovnomalar o'tkazish jarayonlari, mavjud muammolar va ularning yechimlari tahlil qilingan. Maqolada kitobning inson ma'naviy hayotidagi o'rni badiiy-uslubiy yondashuv asosida ham ochib berilgan.*

***Kalit so'zlar:** kitobxonlik, mutolaa, kutubxona, mahalla kutubxonasi, maktab kutubxonasi, oilaviy mutolaa, pedagogik suhbat, psixologik yondashuv, so'rovnoma.*

**COOPERATION BETWEEN SCHOOL AND COMMUNITY
LIBRARIES IN DEVELOPING A READING CULTURE IN FAMILIES**

***Abstract.** This article highlights the cooperation between school and neighborhood libraries in developing a reading culture in families, their role in educating young people, and issues related to organizing the reading process. It also analyzes effective methods of promoting family reading, pedagogical and psychological interviews, conducting surveys, as well as existing problems and their solutions. The article further explores the importance of books in human spiritual life through a literary and stylistic approach.*

***Keywords:** reading culture, reading, library, neighborhood library, school library, family reading, pedagogical interview, psychological approach, survey.*

Kitob – insoniyat tafakkurining bebaho xazinasini, ma'naviyatning yorqin chirog'idir. Inson qalbiga ezgulik, mehr va tafakkur nurini olib kiradigan ham aynan kitobdir. Donishmandlar bejizga “Kitob – qalb davosi” demaganlar. Chunki kitob o'qigan insonning dunyoqarashi kengayadi, fikrlashi teranlashadi, hayotga bo'lgan munosabati o'zgaradi.

Bugungi globallashuv davrida yoshlarning ma'naviy dunyosini boyitish, ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish hamda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oilada shakllangan mutolaa muhiti bolaning kelajakdagi ma'naviy kamolotiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Kechqurun ota-onaning farzandi bilan birgalikda kitob mutolaa qilishi oiladagi mehr-oqibatni mustahkamlab, farzand qalbida ilmga muhabbat uyg'otadi.

Shu sababli maktab va mahalla kutubxonalarining oilalar bilan hamkorligi bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Oilaviy kitobxonlikning ahamiyati

Oilaviy kitobxonlik jamiyat ma'naviy taraqqiyotining muhim omillaridan biridir. Oila – insonning ilk tarbiya maskani. Bola ilk bor ertakni ona allasi bilan, kitobni esa ota-onasi qo'lida ko'radi. Agar oilada kitobga mehr bo'lsa, farzandning qalbida ham mutolaaga muhabbat shakllanadi.

Kitob o'qish inson hayotida quyidagi muhim vazifalarni bajaradi:

- tafakkurni rivojlantiradi;
- nutq boyligini oshiradi;
- mustaqil fikrlashni shakllantiradi;
- ma'naviy tarbiyaga xizmat qiladi;
- yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi [1, 33-b].

Ayniqsa, badiiy adabiyot inson qalbini tarbiyalaydi. Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon kabi buyuk adiblarning asarlari yosh avlodni vatanparvarlik, insonparvarlik va ezgulikka undaydi.

Maktab kutubxonalarining vazifalari

Maktab kutubxonalari o'quvchilarning bilim olishida muhim axborot markazi hisoblanadi. Ular nafaqat darsliklar bilan ta'minlaydi, balki yoshlarni badiiy va ilmiy adabiyotlar olamiga olib kiradi.

Kutubxonaga kirgan bola kitob javonlari orasida go'yo yangi bir olamni kashf etadi. Har bir kitob uning qalbiga yo'l topuvchi ma'naviy ko'priklarni bajaradi.

Maktab kutubxonalarining asosiy vazifalari:

- o'quvchilarni kerakli adabiyotlar bilan ta'minlash;
- mutolaa madaniyatini shakllantirish;
- kitob targ'ibotini olib borish;
- kitobxonlik tadbirlarini tashkil etish;
- ota-onalar bilan hamkorlik qilish [2, 58-b].

Bugungi kunda elektron kutubxonalar va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi yoshlarning axborot olish imkoniyatlarini yanada kengaytirmoqda.

Mahalla kutubxonalarining o'rni

Mahalla – milliy qadriyatlar va ma'naviy tarbiya maskani. Mahalla kutubxonalari esa ushbu maskanning ilm va ma'rifat o'chog'i hisoblanadi.

Oilalarda kitobxonlikni rivojlantirishda pedagogik va psixologik suhbatlar bilan bir qatorda, bobolarimiz, buvilarimiz hamda mahalla oqsoqollarining o'rni ham nihoyatda muhimdir. Chunki xalqimiz azal-azaldan kattalarning hayotiy tajribasi, nasihati va ma'naviy merosiga tayangan holda farzand tarbiyasini yo'lga qo'ygan. Ayniqsa, bobo va buvilar tomonidan aytiladigan ertaklar, rivoyatlar, tarixiy voqealar hamda pand-nasihatlar yosh avlod qalbida kitobga, ilmga va ma'rifatga muhabbat uyg'otadi. Ko'plab oilalarda buvilar kechki payt nevaralariga ertak aytib berishi yoki bobolarning buyuk ajdodlar, tarixiy qahramonlar va olimlar haqida hikoya qilishi bolalarda mutolaaga qiziqishning shakllanishiga xizmat qiladi. Bola avval tinglash orqali ma'naviy oziqa olsa, keyinchalik mustaqil ravishda kitob o'qishga intiladi [3, 46-b]. Shu bois xalq og'zaki ijodi va oilaviy suhbatlar kitobxonlik madaniyatining ilk poydevori hisoblanadi.

Mahalla oqsoqollari ham yoshlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda

muhim o'rin tutadi. Ular tomonidan tashkil etiladigan ma'naviy-ma'rifiy uchrashuvlar, kitobxonlik kechalari, adabiy suhbatlar va nasihat davralari yoshlarning kitobga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Oqsoqollar o'z hayotiy tajribasi orqali ilmning qadri, kitobning inson kamolotidagi o'rni hamda ma'naviyatning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati haqida ta'sirchan fikrlar bildiradi. Shuningdek, mahallalarda "Bobolar o'qigan kitoblar", "Buvijonlar tavsiya etgan ertaklar", "Avlodlar uchrashuvi", "Bir oila – bir kitob" kabi ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etish oilaviy mutolaa muhitini yanada mustahkamlaydi [4, 12-b]. Bunday tadbirlar katta avlod va yoshlar o'rtasidagi ma'naviy bog'liqlikni kuchaytirib, milliy qadriyatlar davomiyligini ta'minlaydi.

Demak, oilalarda kitobxonlikni rivojlantirishda maktab va mahalla kutubxonalari bilan bir qatorda bobolar, buvilar hamda mahalla oqsoqollarining boy hayotiy tajribasi va ma'naviy merosidan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa yosh avlodning ma'naviy barkamol, bilimli va kitobsevar inson bo'lib voyaga yetishiga xizmat qiladi.

Mahalla kutubxonalarda tashkil etiladigan:

- "Eng kitobxon oila" tanlovlari;
- kitob yarmarkalari;
- mutolaa kechalari;
- adabiy uchrashuvlar;
- she'rxonlik tadbirlari
- aholining kitobga bo'lgan qiziqishini oshiradi [5, 74-b].

Ba'zan birgina she'r, yoki kichik hikoya inson qalbida katta o'zgarish yasashi mumkin. Shu sababli kutubxonalar faqat kitob saqlanadigan joy emas, balki inson qalbini tarbiyalaydigan ma'naviyat maskani sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik va psixologik suhbatlarning ahamiyati

Oilalarda kitobxonlikni rivojlantirishda pedagogik va psixologik suhbatlar muhim o'rin tutadi. Bunday suhbatlar orqali ota-onalarga bolalarda mutolaa madaniyatini shakllantirish usullari tushuntiriladi.

Pedagogik suhbatlarda:

bolalarning yoshiga mos adabiyot tanlash;

- kunlik mutolaa vaqtini tashkil etish;
- oilada kitob o'qish an'analarini shakllantirish;
- farzandlarni rag'batlantirish usullari;
- haqida tavsiyalar beriladi.

Psixologik suhbatlar esa bolalarning qiziqishi, ruhiy holati va kitob o'qishga bo'lgan munosabatini o'rganishga yordam beradi. Chunki har bir bolaning qalbiga eltuvchi yo'l turlicha bo'ladi. Kimdir ertakni sevadi, yana kimdir sarguzasht asarlar orqali kitob olamiga kirib boradi.

So'rovnomalar o'tkazishning ahamiyati

Maktab va mahalla kutubxonalari oilalar o'rtasida so'rovnomalar tashkil etish orqali kitobxonlik holatini tahlil qilishi mumkin.

- So'rovnomalar yordamida:
- oilalarda qancha kitob o'qilishi;
- bolalarning qiziqadigan janrlari;
- elektron va bosma kitoblarga munosabat;
- mutolaa uchun ajratiladigan vaqt;
- kutubxona xizmatlaridan foydalanish darajasi aniqlanadi [6, 23-b].

Bu ma'lumotlar asosida kutubxonalar aholining ehtiyojiga mos loyihalarni ishlab chiqadi. Natijada kitobxonlik tadbirlari yanada samarali tashkil etiladi.

Mutolaa madaniyatini rivojlantirish bo'yicha davlat siyosati

O'zbekistonda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, aholining kitobga bo'lgan qiziqishini oshirish hamda kutubxonalar faoliyatini takomillashtirish bo'yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentyabrdagi PQ-3271-sonli qarori kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini

rivojlantirish, kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda kutubxonalar faoliyatini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Shuningdek, 2026-yil 15-yanvardagi PQ–9-sonli qaror asosida:

- kitobxonlikni rivojlantirish jamg'armasi tashkil etildi;
- “Kitob – ma’rifat manbai” dasturi yo‘lga qo‘yildi;
- “Mutolaa” platformasidan foydalanish imkoniyatlari kengaytirildi;
- umumta’lim maktablarida kitobxonlik klublari tashkil etilishi belgilandi.

Mazkur qarorlar jamiyatda ma’naviy muhitni mustahkamlash va yoshlarni kitobxonlikka keng jalb etishda muhim dasturulamal bo‘lib xizmat qilmoqda.

Kutubxonalar hamkorligining samarali usullari

Maktab va mahalla kutubxonalari quyidagi yo‘nalishlarda samarali hamkorlik qilishi mumkin:

1. Oilaviy mutolaa loyihalari.

“Bir oila – bir kitob” loyihasi orqali ota-onalar va farzandlarning birgalikda kitob o‘qishi rag‘batlantiriladi.

2. Sayyor kutubxona xizmatlari.

Chekkahududlarda mobil kutubxona xizmatlarini yo‘lga qo‘yish kitobxonlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Kitobxonlik aksiyalari.

Mutolaa haftalıkları, she’rxonlik kechalari va kitob tanlovlari yoshlarni kitobga yaqinlashtiradi.

4. Elektron resurslardan foydalanish [7, 36-b].

Elektron kutubxonalar va audio kitoblar zamonaviy kitobxonlikni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Muammolar va yechimlar

Bugungi kunda ayrim oilalarda telefon va internetga ortiqcha qiziqish sabab kitob mutolaasiga kam vaqt ajratilmoqda. Bundan tashqari, ayrim kutubxonalarda zamonaviy adabiyotlar yetishmaydi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun:

- zamonaviy badiiy adabiyotlarni ko'paytirish;
- kutubxonalarning moddiy bazasini mustahkamlash;
- oilaviy mutolaa an'alarini rivojlantirish;
- yoshlar o'rtasida kitob targ'ibotini kuchaytirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, kitob inson qalbini nur bilan boyituvchi bebaho ma'naviy xazinadir. Oilalarda kitobxonlikni rivojlantirishda maktab va mahalla kutubxonalarining hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik va psixologik suhbatlar, so'rovnomalar, kitobxonlik tadbirlari hamda zamonaviy texnologiyalar orqali oilalarda mutolaa muhiti shakllanadi.

PQ-3271 va PQ-9-sonli qarorlar asosida amalga oshirilayotgan islohotlar esa jamiyatda kitobxonlik madaniyatini yuksaltirishga xizmat qilmoqda. Zero, kitob o'qigan jamiyatning kelajagi porloq, ma'naviyati yuksak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
2. Mirziyoyev Sh. *Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz.* – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 260 b.
3. Mirziyoyev Sh. *Yangi O'zbekiston strategiyasi.* – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 320 b.
4. Yo'ldoshev E. *Kutubxonashunoslik asoslari.* – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2019. – 240 b.
5. Alimuhamedov A. *Axborot-kutubxona faoliyati.* – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2021. – 180 b.
6. Rasulov R. *Mutolaa madaniyati va yoshlar tarbiyasi.* – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2020. – 124 b.
7. Xudoyberdiyev T. *Oilaviy tarbiya va ma'naviyat.* – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 120 b.